

PRZEMYSŁAW NOWAK
Polska Akademia Nauk
Instytut Historii

Odnaleziony oryginał najstarszego przywileju papieskiego dla klasztoru cystersów w Sulejowie z 9 maja 1218*

W latach pięćdziesiątych XX w. Aleksander Gieysztor, najlepszy znawca starszej dyplomatyki papieskiej w powojennej Polsce¹, wydał przywilej Paschalis II dla S. Giovanni dell'Eremo w diecezji Orvieto z 1110 r. oraz dokument Aleksandra III, zatwierdzający postanowienia Kazimierza Sprawiedliwego na zjeździe w Łęczycy z 1181 r., z ówczesnego Archiwum Leningradzkiego Oddziału Instytutu Historii Akademii Nauk ZSRR (Архив ЛОИИ СССР АН СССР)². Oryginały

---

* Artykuł jest częścią moich studiów krytycznych nad najstarszymi przywilejami papieskimi dla odbiorców z Polski, badania finansowane są z grantu MNiSW w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, nr 11H 11 003580 „Źródła kościelne do dziejów Polski i Rzeczypospolitej”.

¹ Vide A. Gieysztor, *Ze studiów nad genezą wypraw krzyżowych. Encyklika Sergiusza IV (1009–1012)*, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Wydział II, Warszawa 1948, s. 92, tab. 1. Jest to książka napisana na podstawie dysertacji doktorskiej obronionej w mieszkaniu prof. Stanisława Kętrzyńskiego na Tamce we wrześniu 1942 r., vide M. Koczerska, *Aleksander Gieysztor 17 VII 1916 — 9 II 1999. Szkic biograficzny*, StŻr., t. XXXVII, 2000, s. 6. Recenzje do wersji angielskiej i polskiej studium o encyklice Sergiusza IV jako falsyfikacie z końca XI w. zestawiły M. Koczerska, E. Suchodolska, J. Zwolińska, *Bibliografia prac Aleksandra Gieysztora za lata 1935–1975*, [w:] *Cultus et cognitio. Studia z dziejów średniowiecznej kultury, Aleksandrowi Gieysztorowi w czterdziestolecie pracy naukowej przyjaciele, koledzy, uczniowie*, red. S.K. Kuczyński [et al.], Warszawa 1976, s. 12, poz. 36, 43. Obronę autentyczności przeprowadził H.M. Schaller, *Zur Kreuzungsenzyklika Papst Sergius' IV.*, [w:] *Papsttum, Kirche und Recht im Mittelalter. Festschrift für Horst Fuhrmann zum 65. Geburtstag*, red. H. Mordek, Tübingen 1991, s. 135–153 (z nową edycją krytyczną, s. 150–153). Nie przekonała ona jednak H. Zimmermanna, vide J.F. Böhmner, *Regesta Imperii II. Sächsische Zeit*, dział 5: *Papstregesten 911–1024*, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Wien–Köln–Weimar 1998, nr †1049.

² Cf. A. Gieysztor, *Une bulle de Pascal II retrouvée (Italia pontificia, IV, p. 36, *1)*, „Bullettino dell'»Archivio paleografico italiano«”, Nuova serie, t. II–III/1, 1956–1957 (Numero speciale in memoriam di Franco Bartoloni), s. 361–367; idem, *Nad statutem łęczycykim 1180 r.: odnaleziony oryginal*

tych dokumentów zakupił do swoich zbiorów znany rosyjski polihistor, akademik i kolekcjoner Nikołaj P. Lichaczew (1862–1936)³. Ograniczony dostęp badaczy z za żelaznej kurtyny do należącego do niego zbioru dokumentów papieskich, włoskich, niemieckich, francuskich, hiszpańskich⁴ i innych wystawców z IX–XX w. oraz niewielkie zainteresowanie historyków radzieckich — zwłaszcza grupą dokumentów papieskich⁵ — było głównym powodem ich marginalnego wykorzystania w wydawnictwach źródłowych. Dopiero niedawno do badań nad dokumentami papieskimi w zbiorach petersburskich powróciła w sposób systematyczny Aleksandra W. Czirkowa. Dzięki stypendium Niemieckiego Instytutu Historycznego w Paryżu uczona dokonała wzorowej edycji krytycznej trzynastu dokumentów papieskich oraz jednego fragmentu z lat 1089–1268, wystawionych dla francuskich instytucji kościelnych i przechowywanych w Zachodnioeuropejskiej Sekcji Naukowo–Historycznego Archiwum Petersburskiego Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk (Научно–исторический архив СПбИИ РАН, ЗЕС) oraz w Rosyjskiej Bibliotece Narodowej w Petersburgu (tzw. zbiór autografów Piotra Dubrowskiego — fond 971)⁶. W kolejnym artykule opracowała i wydała sześć oryginałów (*litterae cum filo canapis*) Aleksandra III z byłego archiwum Republiki Genui, przechowywanych w Rosyjskiej Bibliotece Narodowej (fond 992, nr 9–14)⁷. Wreszcie w swojej dysertacji doktorskiej, napisanej pod naukową opieką wytrawnego znawcy dyplomatyki Władymira I. Mażugi, sporządziła regesty 147 dokumentów papieskich z archiwów i bibliotek Petersburga i Moskwy z lat 1045–1304⁸. Zestawienie to rejestruje dwa dokumenty papieskie dla polskich odbi-

bulli Aleksandra III z 1181 r., [w:] *Księga pamiątkowa 150–lecia Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, red. A. Stebelski, Warszawa 1958, s. 181–207 (z edycją, s. 206 i n.).

³ Vide *Iz kollekcij akademika N.P. Lihaczewa. Katalog wystawki w Gosudarstwiennom Russkom muzeje. Leningrad, 1991, g.*, red. R.G. Rabinovicz, Sankt Peterburg 1993, s. 207, nr 513 (z barwną reprodukcją w znacznym pomniejszeniu przywileju Paschalisa II z 13 października 1110).

⁴ Vide E. Sáez, *El fondo español del Archivo de la Academia de las Ciencias de San Petersburgo*, wyd. C. Sáez, Alcalá de Henares 1993 (Ensayos y documentos, t. XVII).

⁵ Cf. *Akty Kremony X–XIII wiekow w sobranii Akademii Nauk SSSR / Acta Cremonae ss. X–XIII, quae in Academia Scientiarum URSS conservantur*, wyd. S.A. Anninskij, red. S. Orłow, O.A. Dobiasz–Roźdestwienskaja, Moskwa–Leningrad 1937, s. 102–104, nr 21, s. 246, nr 115, s. 294–295, nr 148; *Akty Kremony XIII–XVI wiekow w sobranii Akademii nauk SSSR / Atti di Cremona dei secoli XIII–XVI nell’Archivio dell’Istituto di storia (sezione di Leningrado) dell’Accademia delle scienze dell’URSS*, wyd. VI. Rutenburg, E.Cz. Skrzyńska, Moskwa–Leningrad 1961, s. 73–74, nr 11, s. 81–82, nr 18.

⁶ A. Chirkova, *Papsturkunden für französische Kirchen aus Sammlungen in Sankt Petersburg (11.–13. Jahrhundert)*, [w:] *L’acte pontifical et sa critique*, red. R. Grosse, Bonn 2007 (Studien und Dokumente zur Gallia Pontificia, t. V), s. 265–293.

⁷ A.W. Czirkowa, *Posłanija papy Aleksandra III (1159–1181) iz archiwa Genuejskoj rjespubliki w sobranii Rossijskoj nacional’noj biblioteki*, „Wspomogatel’nyje istoriczeskie discipliny / Auxiliary Historical Disciplines”, t. XXXI, 2010, s. 131–158.

⁸ A.W. Czirkowa, *Dokumenty papskoj kancelarii XI — naczała XIV w. w sobranijach Sankt–*

orców⁹. Pierwszy z poloników to znana z wydania Gieysztora *littera cum serico* Aleksandra III, wystawiona w Tuskulum 28 marca 1181¹⁰. Drugi z dokumentów to dotychczas nieznaną oryginał najstarszego przywileju papieskiego dla klasztoru cystersów w Sulejowie. Dokument papieża Honoriusza III, wystawiony w Rzymie 9 maja 1218, był znany w historiografii jedynie z odpisu w nowożytnym kopiariuszu sulejowskim szczegółowo opracowanym przez krakowskiego historyka Józefa Mitkowskiego¹¹. Natomiast Czirkowa w swojej niepublikowanej dysertacji doktorskiej, nie znając podstawowego studium Mitkowskiego nad dokumentami, fundacją i rozwojem uposażenia klasztoru w Sulejowie do końca XIII w., poświęciła tylko krótki akapit na omówienie treści tego przywileju¹². Porównanie zapisów nazw miejscowych w oryginale i nowożytnych kopiach pozwoliło skorygować proponowaną w literaturze przedmiotu identyfikację jednej z osad wymienionych w *enumeratio bonorum* przywileju papieskiego¹³. Jego losy archiwalne, poza sporządzeniem odpisu i wpisaniem streszczenia na odwrocie dokumentu w Sulejowie w XVII w., nie są znane. Prawdopodobnie

---

Peterburga (identyfikacja, istocznikowiedczeskiej analiz), niepublikowana dysertacja doktorska, Sankt Peterburg 2010, s. 312–361. Duże rozproszenie geograficzne odbiorców dokumentów papieskich przechowywanych w Petersburgu powoduje, że uczonej nie zawsze udało się dotrzeć do wcześniejszych edycji ineditów; np. przywilej protekcyjny Innocentego III dla opactwa benedyktynów w Brogne (diecezja Leodium) z 29 maja 1202 (ibidem, s. 329, nr 40) był już wydany wg oryginału ze zbioru barona Goswina de Stassart (1780–1854) przez S. B o r m a n s a, *Une fausse bulle du pape Étienne VIII.*, „Bulletins de l’Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique”, seria II, t. XLVII, 1879, s. 292–296, nr 2. Dziękuję dr. Herwigowi Weiglowi (Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Wiedeń) za wyjaśnienia dotyczące publikacji dokumentów papieża Innocentego III.

⁹ A. W. C z i r k o w a, Dokumenty, s. 325, nr 29, s. 330, nr 44.

¹⁰ Vide A. G i e y s z t o r, *Nad statutem*, s. 206–207. Cf. regesty: Ph. J a f f é, *Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, wyd. S. L o e w e n f e l d [JL: an. 882–1198], F. K a l t e n b r u n n e r [JK: an. ? — 590], P. E w a l d [JE: an. 590–882], t. I–II, wyd. 2, Lipsiae 1885–1888 (przedruk Graz 1956), sygiel JL 14386; Z. K o z ł o w s k a – B u d k o w a, *Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej*, z. 1: *do końca XII wieku*, wyd. II, Kraków 2006 (wyd. 1, 1937) (Klasyczne Dzieła Polskiej Historiografii, t. III), s. 160–161, nr 97; *Bullarium Poloniae*, wyd. I. S u ł k o w s k a – K u r a ś, S. K u r a ś, t. I, Romae 1982, nr 23; *Polonia Pontificia*, oprac. W. K ö n i g h a u s, Gottingae 2014 (Regesta Pontificum Romanorum), s. 35, nr 56.

¹¹ Vide J. M i t k o w s k i, *Początki klasztoru cystersów w Sulejowie. Studia nad dokumentami, fundacją i rozwojem uposażenia do końca XIII wieku*, Poznań 1949 (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział Historii i Nauk Społecznych, Prace Komisji Historycznej, t. XV), s. 288–374. Autorowi nie udało się dotrzeć do drugiego kopiariusza sulejowskiego (ibidem, s. 288, przypis 1) obecnie przechowywanego w AGAD, Zespół, nr 190: Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego, sygn. 807 (zdigitalizowany z mikrofilmu, <http://www.agad.gov.pl/CWW/Galeria%20internetowa/PL_1_190_0807/>>).

¹² A. W. C z i r k o w a, Dokumenty, s. 260 i n.

¹³ Vide niżej, Edycja, przypis 9.

dopiero po kasacie klasztoru przez władze carskie w 1819 r.¹⁴ dokument trafił do Petersburga.

Z materiału dyplomatycznego zestawionego przez Irenę i Stanisława Kurasiów w pierwszym tomie „*Bullarium Poloniae*” do pontyfikatu Honoriusza III (1216–1227) wynika, że dla odbiorców z Polski, Prus i Pomorza znanych jest 114 dokumentów (w większości wpisanych do rejestrów watykańskich)¹⁵, z czego zaledwie jedenaście zachowało się w oryginałach¹⁶. Pod względem dyplomatycznym materiał ten dzieli się na uroczyste przywileje papieskie o rozbudowanym formularzu, opatrzone wielką datacją i własnoręcznymi podpisami kardynałów oraz związane w treści listy (*litterae cum serico*) i mandaty (*litterae cum filo canapis*)¹⁷. Natomiast najnowsze badania Wernera Malczka nad *litterae clausae* pozwalają stwierdzić, że ta odmiana *litterae cum filo canapis* nie jest znana z materiału archiwalnego odnoszącego się do odbiorców z Polski do początków XIV w.¹⁸ W tym kontekście należy przypomnieć, że typ mieszany między uroczystym przywilejem papieskim a *litterae cum serico* zwany bullą pojawia się dopiero za pontyfikatu Innocentego IV (1243–1254) w związku z ogłoszeniem sentencji depozycji cesarza

¹⁴ Vide J. Dobosz, L. Wetesko, *Sulejów*, [w:] *Monasticon Cisterciense Poloniae*, red. A.M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, t. II: *Katalog męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej*, Poznań 1999, s. 318, 323.

¹⁵ *Bullarium Poloniae*, t. I, nr 114–216.

¹⁶ Ibidem, nr 135, 156, 162, 171, 179, 180, 183, 191, 192, 202, 206. Dalsze trzy oryginały dokumentów papieskich zostały odnotowane jako straty wojenne, ibidem, nr 170, 204, 212.

¹⁷ Podstawowym opracowaniem dyplomatyki papieskiej w XIII w. pozostaje P. Herde, *Beiträge zum päpstlichen Kanzlei- und Urkundenwesen im 13. Jahrhundert*, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Kallmünz Opf. 1967 (Münchener Historische Studien, Abt. Geschichtl. Hilfswissenschaften, t. I). Na temat własnoręcznych podpisów kardynałów na papieskich przywilejach vide W. Malczek, *Die eigenhändigen Unterschriften der Kardinäle — ein Spiegelbild ihrer Persönlichkeit? Mit einem Überblick über eigenhändige Unterschriften auf Urkunden vom Frühmittelalter bis ins 13. Jahrhundert*, [w:] *Päpstliche Herrschaft im Mittelalter. Funktionsweisen — Strategien — Darstellungsformen*, red. S. Weinfurter, Ostfildern 2012 (Mittelalter-Forschungen, t. XXXVIII), s. 239–299.

¹⁸ Vide W. Malczek, „*Litterae clause*” der Päpste vom 12. bis zum frühen 14. Jahrhundert, [w:] *Kuriale Briefkultur im späteren Mittelalter. Gestaltung — Überlieferung — Rezeption*, red. T. Broser, A. Fischer, M. Thumser, Köln–Weimar–Wien 2015 (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters, Beihefte zu J.F. Böhm, Regesta Imperii, t. XXXVII), s. 55–128 (z ósmioma barwnymi il.), tutaj s. 77–128 (Verzeichnis der original überlieferten päpstlichen *litterae clausae* zwischen Calixt II. und Bonifaz VIII.). Do tego zestawienia, rejestrującego 234 *litterae clausae* z lat 1120–1303, należy dodać trzy dalsze dokumenty tego typu wystawione przez papieża Urbana III (1185–1187), zachowane w oryginałach ze zbiorów N.P. Lichaczewa w Petersburgu, cf. JL 15549, 15553, 15557; *Italia pontificia*, wyd. P.F. Kehr, t. VI/2, Berolini 1914 (Regesta pontificum Romanorum), s. 335 n., nr 59, s. 336, nr 61, s. 338, nr 70; J.F. Böhm, *Regesta Imperii IV. Lothar III. und ältere Staufer*, dział 4: *Papstregesten 1124–1198*, cz. 4: *1181–1198*, fasc. 3: *1185–1187: Urban III. und Gregor VIII.*, oprac. U. Schmidt, współudział K. Baaken, Köln–Weimar–Wien 2012, nr 78, 82, 90 (bez znajomości oryginałów); A.W. Czirkowa, *Dokumente*, s. 327 n., nr 34, 35, 36.

Fryderyka II w 1245 r.¹⁹ Niestety, ta podstawowa wiedza z dyplomatyki papieskiej okresu II (1049–1331) według klasycznego podziału dokonanego w podręczniku Pauliusa R a b i k a u s k a s a (1920–1998)²⁰ wciąż nie znajduje żadnej recepcji w polskiej historiografii.

Rzym, św. Piotr, 9 maja 1218

Papież Honoriusz III przyjmuje klasztor cystersów w Sulejowie pod opiekę św. Piotra, wyliczając jego posiadłości i uprawnienia.

Or.: Petersburg, Rossijskij gosudarstwiennyj istoriczeskij archiw, fond 821: Departament duchownych dzieł inostrannyh ispowiedanij MVD, op. 142, nr 1. Pergamin włoski o wymiarach 601 × 758 + 37 mm, liniowany ślepym rylcem poziomo, zachowany w bardzo dobrym stanie. Dziurki po przywieszeniu bulli. Na odwrocie: Honorii papae privilegium in quo specialissimae gratiae conceduntur et donantur monasterio nostro et fratribus et subditis nostris. Licitum est fratribus ubivis ordinari. In suis causis seu negotiis con(ven)tus ob defectum testium praestare testimonia et alia intro inspicienda et cardinales subscripti sunt. 1218. Subsequens privilegium tale Gregorii papae 1228 (XVII w.); BB Nro 6to (XVII w.); Revisum (XVII w.).

Kop.: 1. AP Piotrków Trybunalski, Zespół, nr 358: Zbiór akt kościelnych, klasztornych i związków wyznaniowych, sygn. 2 (kopiariusz sulejowski z XVII w.), s. 239–240 (k. 141r–v) (wg oryginału, bez podpisów kardynałów); 2. AGAD, Zespół, nr 190: Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego, sygn. 807 (kopiariusz sulejowski z XVII w.), s. 331–334 (k. 166–167v) (wg Kop. 1).

Barwna fot. Or.: Kraków, Zakład Nauk Pomocniczych Historii UJ, Zbiór fotografii dokumentów średniowiecznych, sygn. 2016/1.

Wyd.: J. M i t k o w s k i, Początki, s. 317–318, nr 4 (wg Kop. 1, ekscerpt).

Reg.: 1. *Ibidem*, s. 303, nr 9; 2. Bullarium Poloniae, t. I, nr 142; 3. A.W. C z i r k o w a, Dokumenty, s. 330, nr 44 (wg Or. z błędnym określeniem miejsca wystawienia dokumentu, gdzie zamiast: Lateran, powinno być: św. Piotr).

¹⁹ Cf. Th. Frenz, *Papsturkunden des Mittelalters und der Neuzeit*, wyd. II, Stuttgart 2000 (Historische Grundwissenschaften in Einzeldarstellungen, t. 2), s. 28, §24; A. Meyer, *Die päpstlichen Kanzlei im Mittelalter – ein Versuch*, „Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde”, t. LXI, 2015, s. 302.

²⁰ Vide P. R a b i k a u s k a s a SJ, *Diplomatica Pontificia (Praelectionum lineamenta)*, wyd. 6 poprawione i uzupełnione, Roma 1998 (wyd. I, 1964), s. 22.

Uwagi: *Papież własnoręcznie postawił krzyż w rocie i wpisał literę „E” w słowie „Ego”, a wicekanclerz Rainer z Castelvechchio wpisał w datacji własnoręcznie inicjalną literę „R” w swoim imieniu (cf. Acta pontificum, wyd. G. Battelli, wyd. II, Città del Vaticano 1965 (Exempla scripturarum, fasc. III), s. 16 n., nr 13 z faksymile). Ponadto przywilej sygnowało własnoręcznie 17 kardynałów. Wydanie oparto na: Normes internationales pour l’edition des documents medievaux, [w:] Folia Caesaraugustana. I. Diplomatica et Sigillographica. Travaux preliminaires de la Commission Internationale de Diplomatie et de la Commission Internationale de Sigillographie pour une normalisation internationale des éditions de documents et un Vocabulaire international de la Diplomatie et de la Sigillographie, Zaragoza 1984, s. 13–64.*

HONORIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI. DILECTIS FILIIS . . .
 ABBATI DE SULIO EIUSQUE FRATRIBUS TAM PRESENTIBUS QUAM
 FUTURIS REGULAREM VITAM PROFESSIS IN PERPETUUM. Religiosam
 vitam eligentibus apostolicum convenit adesse presidium, ne forte cuiuslibet
 temeritatis incursus aut eos a proposito revocet aut robur, quod absit, sacre
 religionis infringat. Eapropter dilecti in Domino filii, vestris iustis postulacionibus
 | clementer annuimus et monasterium sancte Dei genitricis et virginis Marie de
 Sulio¹, in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione
 suscipimus et presentis scripti privilegio communimus. Inprimis siquidem
 statuentes, ut | ordo monasticus, qui secundum Deum et beati Benedicti regulam
 atque institutionem Cisterciensium fratrum in eodem monasterio institutus esse
 dinoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Preterea
 quascumque possessiones, | quecumque bona idem monasterium impresentiarum
 iuste et canonice possidet aut in futurum concessione pontificum, largitione regum
 vel principum, oblatione fidelium seu aliis iustis modis prestante Domino poterit
 adipisci, firma vobis | vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus
 hec propriis duximus exprimenda vocabulis: locum ipsum, in quo prefatum
 monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis, curtes de Strelaz², de
 Woichica³, de Milee⁴ cum appenditiis | earundem et aqua cum castoribus, curtes de
 Crisenoe⁵, de Baudricoe⁶, de Monte⁷, de Bychin⁸, de Prucenowa⁹, de Stipanoe¹⁰ et
 de Petroe¹¹ cum appenditiis earundem, curtes de Raduitoe¹², Goychouo¹³ et de
 Wysochino¹⁴ cum appenditiis earundem, lacu, castoribus | et clausuris, curtem de
 Dobrizco¹⁵ cum appenditiis suis, tredecim plaustratas salis annuas in Sudomirie,
 quarum quelibet debet continere duo millia et ducenta capita grossi salis, novem
 castores annuos de camera Lezconis ducis Polonie¹⁶ ac successorum eius, | in
 Cracouia alveum salis cum pratis, vineis, terris, nemoribus, usuagiis et pascuis, in
 bosco et plano, in aquis et molendinis, in viis et semitis et omnibus aliis libertatibus
 et immunitatibus suis. Sane laborum vestrorum, quos propriis manibus aut |
 sumptibus colitis de possessionibus habitis ante concilium generale sive de ortis et

virgultis et piscationibus vestris vel de nutrimentis animalium vestrorum aut etiam de novalibus nullus a vobis decimas exigere vel extorquere presumat. Liceat quoque | vobis clericos vel laicos liberos et absolutos e seculo fugientes ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper, ut nulli fratrum vestrorum post factam in monasterio vestro professionem fas sit sine abbatis sui | licentia de eodem loco discedere. Discedentem vero absque communium litterarum vestrarum cautione nullus audeat retinere; quod si quis forte retinere presumpserit, licitum vobis sit in ipsos monachos vel conversos regularem sententiam promulgare. Illud districtus inhibentes, | ne terras seu quodlibet beneficium ecclesie vestre collatum liceat alicui personaliter dare sive alio modo alienare absque consensu totius capituli vel maioris aut sanioris partis ipsius. Si que vero donationes aut alienationes aliter, quam dictum est, facte fuerint, eas irritas esse | censemus. Ad hec etiam prohibemus, ne aliquis monachus sive conversus sub professione vestre domus astrictus sine consensu et licentia abbatis et maioris partis vestri capituli pro aliquo fideiubeat vel ab aliquo pecuniam mutuo accipiat ultra precium capituli vestri | providentia constitutum, nisi propter manifestam domus vestre utilitatem; quod si facere forte presumpserit, non teneatur conventus pro his aliquatenus respondere. Licitum preterea sit vobis in causis propriis, sive civilem sive criminalem contineant questionem, fratrum vestrorum | testimoniis^a uti, ne pro defectu testium ius vestrum in aliquo valeat deperire. Insuper auctoritate apostolica inhibemus, ne ullus episcopus vel alia quelibet persona ad sinodos vel conventus forenses vos ire vel iudicio seculari de vestra propria substantia vel possessionibus vestris | subiacere compellat, nec ad domos vestras causa ordines celebrandi, causas tractandi vel conventus aliquos publicos convocandi venire presumat, nec regularem abbatis vestri electionem impediatur aut de instituendo^b vel removendo eo, qui pro tempore fuerit, | contra statuta Cisterciensis ordinis se aliquatenus intromittat. Si vero episcopus, in cuius parochia domus vestra fundata est, cum humilitate ac devotione^c, qua convenit, requisitus, substitutum abbatem benedicere et alia, que ad officium episcopale pertinent, vobis conferre relinuerit, licitum sit eidem abbati, si tamen sacerdos fuerit, proprios novitios benedicere et alia, que ad officium suum pertinent, exercere et vobis omnia ab alio episcopo percipere, que a vestro fuerint indebite denegata; illud adicientes, ut in recipiendis professionibus, que a benedictis vel benedicendis abbatibus exhibentur, ea sint episcopi forma et expressione contenti, que ab origine ordinis noscitur instituta, ut scilicet abbates ipsi salvo ordine suo profiteri debeant et contra statuta ordinis sui nullam professionem facere compellantur. | Pro consecrationibus vero altarium vel ecclesiarum sive pro oleo sancto vel quolibet ecclesiastico sacramento nullus a vobis sub obtentu consuetudinis vel alio quolibet modo quicquam audeat extorquere, sed hec omnia gratis vobis episcopus diocesanus impendat. Alioquin | liceat vobis quemcunque malueritis catholicum adire antistitem gratiam et communionem apostolice sedis habentem, qui nostra fretus auctoritate vobis, quod postulatis, impendat. Quod si sedes diocesani episcopi forte

vacaverit, interim omnia ecclesiastica sacramenta a vicinis episcopis accipere libere et absque contradictione possitis, sic tamen, ut ex hoc in posterum propriis episcopis nullum preiudicium generetur. Quia vero interdum propriorum episcoporum copiam non habetis, si quem episcopum Romane sedis, ut diximus, gratiam et communionem habentem et de quo plenam noticiam habeatis per vos [transire] contigerit, ab eo benedictiones vasorum et vestium, consecrationes altarium, ordinationes monachorum auctoritate apostolice sedis recipere valeatis. [Porro] si episcopi vel alii ecclesiarum rectores in monasterium | vestrum vel personas inibi constitutas suspensionis, excommunicationis vel interdicti sententiam promulgaverint sive etiam in mercenarios vestros pro eo, quod decimas, sicut dictum est, non persolvitis sive aliqua occasione eorum, que ab apostolica benignitate vobis indulta sunt, | seu benefactores vestros pro eo, quod aliqua vobis beneficia vel obsequia ex caritate prestiterint vel ad laborandum adjuverint in illis diebus, in quibus vos laboratis et alii feriantur, eandem sententiam protulerint, ipsam tamquam contra sedis apostolice indulta prolatam | duximus irritandam. Nec littere ulle firmitatem habeant, quas tacito nomine Cisterciensis ordinis et contra tenorem apostolicorum privilegiorum constiterit impetrari. Preterea cum commune interdictum terre fuerit, liceat vobis nichilominus in vestro monasterio exclusis excommunicatis et interdictis divina officia celebrare. Paci quoque et tranquillitati vestre paterna imposterum sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus, ut infra clausuras locorum seu grangiarum vestrarum nullus rapinam seu furtum facere, ignem apponere, sanguinem fundere, hominem temere capere vel interficere seu violentiam audeat exercere. Preterea omnes libertates et immunitates a predecessoribus nostris Romanis pontificibus ordini vestro concessas nec non et | libertates et exemptiones secularium exactionum a regibus et principibus vel aliis fidelibus rationabiliter vobis indultas auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti privilegio communimus. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat pre^dfatum monasterium temere perturbare aut eius possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere seu quibuslibet vexacionibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolice auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisve persona hanc nostre constitutionis paginam sciens contra eam temere venire temptaverit, secundo terciove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat reamque se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et Domini redemptoris nostri Ihesu Christi aliena fiat atque in extremo exalmine districte subiaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco sua una servantibus sit pax Domini nostri Ihesu Christi, quatinus et hic fructum bone actionis percipiant et apud districtum iudicem premia eterne pacis inveniant. AMEN. AMEN. AMEN.

(Rota) Ego Honorius catholice ecclesie episcopus ss. (Bene Valete)

† Ego Nicholaus Tusculanus episcopus ss.¹⁷

† Ego Guido Prenestinus episcopus ss.¹⁸

† Ego Hugolinus Hostiensis episcopus ss.¹⁹

† Ego Pelagius Albanensis episcopus ss.²⁰

† Ego Leo tituli sancte Crucis in Iherusalem presbiter cardinalis ss.²¹

† Ego Petrus sancte Pudentiane tituli Pastoris presbiter cardinalis ss.²²

† Ego Robertus tituli sancti Stephani in Celio monte presbiter cardinalis ss.²³

† Ego Stephanus basilice Duodecim Apostolorum presbiter cardinalis ss.²⁴

† Ego Gregorius tituli sancte Anastasie presbiter cardinalis ss.²⁵

† Ego Thomas tituli sancte Sabine presbiter cardinalis ss.²⁶

† Ego Guido sancti Nicolai in Carcere Tulliano diaconus cardinalis ss.²⁷

† Ego Octavianus sanctorum Sergii et Bachi diaconus cardinalis ss.²⁸

† Ego Gregorius sancti Theodori diaconus cardinalis ss.²⁹

† Ego Rainerius sancte Marie in Cosmidin diaconus cardinalis ss.³⁰

† Ego Stephanus sancti Adriani diaconus cardinalis ss.³¹

† Ego Alebrandinus sancti Eustachii diaconus cardinalis ss.³²

† Ego Egidius sanctorum Cosme et Damiani diaconus cardinalis ss.³³

Datum Rome apud sanctum Petrum per manum Rainerii sancte Romane Ecclesie vicecancellarii³⁴, VII idus maii, indictione VI, incarnationis Dominice anno M^o.CC^o.XVIII, pontificatus vero domni HONORII pape III anno secundo.

^a Litery „t” oraz „i” poprawiane ręką z XVII w. Na marginesie ta sama ręka zapisała: testimoniis uti; ^b Słowo wpisane częściowo na razurze; ^c Nad słowem rysunek rączki wskazującej słowo nec w wierszu wyżej; ^d Na marginesie ręką z XVII w. dopisane: turbatores monasterii.

¹ Klasztor Najświętszej Marii Panny w Sulejowie, założony z inicjatywy Kazimierza Sprawiedliwego księcia wiślickiego i sandomierskiego ok. 1176 r. (J. Dobosz, L. Wetesko, Sulejów, s. 314–323).

² Strzelce, 5 km na wsch. od Sulejowa (J. Mitkowski, Początki, s. 314, przypis 1 i mapa nr 1 poza tekstem).

³ Wójcin, 12 km na płd.–wsch. od Sulejowa (ibidem, s. 318, nr 4, przypis 6 i mapa nr 1 poza tekstem).

⁴ Milejów, 7 km na zach. od Sulejowa (S. Zajączkowski, S.M. Zajączkowski, Materiały do słownika geograficzno–historycznego dawnych ziem łeczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku, cz. I, Łódź 1966, s. 201 n.; T. Ginter, Działalność fundacyjna księcia Mieszka III Starego, Kraków 2008, s. 34–36; J. Szyszka, Osadnictwo opola rozpierskiego do połowy XIII wieku, [w:] Społeczeństwo Polski Średniowiecznej. Zbiór studiów, red. S.K. Kuczyński, t. XI, Warszawa 2007, s. 31–33 i mapa, s. 57).

⁵ Krzyżanów, ok. 3 km na zachód od Milejowa (S. Zajączkowski, S.M. Zajączkowski, Materiały, cz. I, s. 153 n.; J. Szyszka, Osadnictwo, s. 38 i mapa, s. 57).

^{6–8} Baldrzychów, Baldrzychowska Góra i Buczyna nad rzeką Ner (S. Zajączkowski, S.M. Zajączkowski, Materiały, cz. I, s. 4 n., 6, 37).

⁹ *W Kopii I Prusinow (J. Mitkowski, Początki, s. 318, nr 4), który w literaturze identyfikowano z Prusinowicami w parafii Leźnica Mała (ibidem, s. 318, nr 4, przypis 12) bądź Prusinowem, osadą zaginioną (S. Zajączkowski, S.M. Zajączkowski, Materiały, cz. II, Łódź 1970, s. 54). Chyba jednak Puczniew nad rzeką Ner z nadania komesa Radosława (J. Mitkowski, Początki, s. 314, nr 1: Confero etiam Campa, Pucenow, Manow, Szczepanow et Petrow, sicut comes Rescelsaus tenuit).*

¹⁰⁻¹¹ *Szczepanów (Stefanów) i Piotrów nad rzeką Ner (S. Zajączkowski, S.M. Zajączkowski, Materiały, cz. II, s. 40, 135 n.).*

¹² *Może pierwotna nazwa części Czernikowa, później zwanej Okalina, w okolicy Opatowa (J. Mitkowski, Początki, s. 318, nr 4, przypis 15 i mapa nr 4 poza tekstem).*

¹³ *Gojców, 6 km na płd. od Opatowa (ibidem, s. 318, nr 4, przypis 16 i mapa nr 4 poza tekstem).*

¹⁴ *Wysocin na Kujawach nad rzeką Bachorzą (ibidem, s. 318, nr 4, przypis 17 i mapa nr 4 poza tekstem).*

¹⁵ *Dobrcz (dawniej Dóbrcz) na Kujawach, 20 km na pn.–wsch. od Bydgoszczy (ibidem, s. 318, nr 4, przypis 18).*

¹⁶ *Leszek Biały (1184/85–1227), książę krakowski i sandomierski (J. Wyrozumski, PSB, t. XVII, 1972, s. 155–157; K. Jasiński, Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich, wyd. M. Górny, Poznań–Wrocław 2001 [recte: 2003] (Biblioteka Genealogiczna, t. III), s. 22–29).*

¹⁷ *Mikołaj, kapelan Innocentego III, kardynał biskup Tusculum (1204–1218/19) (W. Maleczek, Papst und Kardinalskolleg von 1191 bis 1216. Die Kardinäle unter Coelestin III. und Innocenz III., Publikationen des Historischen Instituts beim Österreichischen Kulturinstitut in Rom, dzial I, t. VI, Wien 1984, s. 147–150; idem, Zwischen lokaler Verankerung und universalem Horizont. Das Kardinalskollegium unter Innocenz III., [w:] Innocenzo III — Urbs et Orbis. Atti del Congresso Internazionale Roma, 9–15 settembre 1998, red. A. Sommerlechner, t. I, Roma 2003 (Nuovi Studi Storici, t. LV/1; Miscellanea della Società romana di storia patria, t. XLIV/1), Roma 2003, s. 150–151, nr B/11; Geschichte des Kardinalats im Mittelalter, red. J. Dendorfer, R. Lützelshwab, Stuttgart 2011 (Päpste und Papsttum, t. XXXIX), s. 479; J. Johrendt, Der vierte Kreuzzug, das lateinische Kaiserreich und die päpstliche Kapelle unter Innocenz III., [w:] Legati, delegati e l'impresa d'Oltremare [secoli XII–XIII] / Papal Legates, Delegates and the Crusades [12th–13th Century]. Atti del Convegno internazionale di studi Milano, Università Cattolica del Sacro Cuore, 9–11 marzo 2011, red. M.P. Alberzoni, P. Montaubin, Turnhout 2014 (Ecclesia Militans, t. III), s. 95).*

¹⁸ *Guido de Papa, kardynał diakon Kościoła rzymskiego (1190), kardynał prezbiter S. Maria in Trastevere (1191–1206), kardynał biskup Praeneste (1206–1221) (W. Maleczek, Papst, s. 99–101; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 136–138, nr A/16; Geschichte des Kardinalats, s. 478).*

¹⁹ *Hugolinus, kapelan Innocentego III, kardynał diakon S. Eustachio (1198–1206), kardynał prezbiter S. Marco (1206), kardynał biskup Ostii i Velletri (1206–1227), papież Grzegorz IX (1227–1241) (W. Maleczek, Papst, s. 126–133; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 141–146, nr B/2; O. Capitani, Gregorio IX, [w:] Enciclopedia dei papi, t. II, Roma 2000, s. 363–380; idem, Gregorio IX, [w:] Dizionario biografico degli Italiani, t. LIX, Roma 2002, s. 166–178; Geschichte des Kardinalats, s. 479; J. Johrendt, Der vierte Kreuzzug, s. 87–88).*

²⁰ *Pelagiusz, kardynał diakon S. Lucia in Septisolio (1206/07–1211), kardynał prezbiter S. Cecilia (1211–1213), kardynał biskup Albano (1213–1230) (W. Maleczek, Papst, s. 166–169; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 154–156, nr B/20; Geschichte des Kardinalats, s. 479).*

²¹ *Leo Brancaleoni, kapelan Innocentego III, kardynał diakon S. Lucia in Septisolio (1200–1202), kardynał prezbiter S. Croce in Gerusalemme (1202–1224) (W. Maleczek, Papst, s. 137–139; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 148, nr B/7; Geschichte des Kardinalats, s. 479; J. Johrendt, Der vierte Kreuzzug, s. 93).*

²² *Petrus de Sasso, subdiakon i kapelan Innocentego III, kardynał prezbiter S. Pudenziana (1206 — po VII 1218) (W. Maleczek, Papst, s. 163–164; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 153, nr B/18; Geschichte des Kardinalats, s. 479; J. Johrendt, Der vierte Kreuzzug, s. 105).*

²³ *Robert de Courson, kardynał prezbiter S. Stefano in Monte Celio (1212–1219) (W. Maleczek, Papst, s. 175–179; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 157–158, nr B/24; Geschichte des Kardinalats, s. 479).*

²⁴ *Stefan de Ceccano OCist, kardynał prezbiter SS. XII Apostoli (1213–1227) (W. Maleczek, Papst, s. 179–183; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 158–159, nr B/25; Geschichte des Kardinalats, s. 480, gdzie zamiast: 1226, ma być: 1227).*

²⁵ *Grzegorz de Galgano, kardynał diakon S. Teodoro (1206–1216), kardynał prezbiter S. Anastasia (1216–1224) (W. Maleczek, Papst, s. 151–153; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 151–152, nr B/14; Geschichte des Kardinalats, s. 479).*

²⁶ *Tomasz de Ebulo (Tomasz z Kapui), subdiakon i notariusz Innocentego III, kardynał diakon S. Maria in Via Lata (1216), kardynał prezbiter S. Sabina (1216–1239) (W. Maleczek, Papst, s. 201–203; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 163, nr B/30; Geschichte des Kardinalats, s. 480; J. Johrendt, Der vierte Kreuzzug, s. 111).*

²⁷ *Guido Pierleoni, kardynał diakon S. Nicola in Carcere Tulliano (1204–1221), kardynał biskup Praeneste (1221–1228) (W. Maleczek, Papst, s. 140–141; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 148, nr B/8; Geschichte des Kardinalats, s. 479).*

²⁸ *Oktawian, subdiakon Innocentego III, kamerariusz 1204/1205, kardynał diakon SS. Sergio e Bacco (1206–1234) (W. Maleczek, Papst, s. 163; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 153, nr B/17; Geschichte des Kardinalats, s. 479; J. Johrendt, Der vierte Kreuzzug, s. 97).*

²⁹ *Grzegorz de Crescentio, kardynał diakon S. Teodoro (1216–1227) (W. Maleczek, Papst, s. 183–184; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 159–160, nr B/26; Geschichte des Kardinalats, s. 480).*

³⁰ *Rainer z Viterbo, kardynał diakon S. Maria in Cosmedin (1216–1250) (W. Maleczek, Papst, s. 184–189; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 160–161, nr B/27; Geschichte des Kardinalats, s. 480).*

³¹ *Stefano Conti, kardynał diakon S. Adriano (1216–1228), kardynał prezbiter S. Maria in Trastevere (1228–1254) (W. Maleczek, Papst, s. 195–201; idem, Zwischen lokaler Verankerung, s. 162–163, nr B/29; Geschichte des Kardinalats, s. 480).*

³² *Aldobrandino Orsini, kardynał diakon S. Eustachio, kardynał prezbiter S. Susanna, kardynał biskup Sabiny (1216–1225) (Geschichte des Kardinalats, s. 480).*

³³ *Gil Torres (Aegidius Hispanus), kardynał diakon SS. Cosma e Damiano (1216–1255) (ibidem, s. 480).*

³⁴ *Do urzędowego tytułu wicekanclerza Rainera z Castelvechio, następnie łacińskiego patriarchy Antiochii (1219–1225), vide F.M. B is c h o f f, Urkundenformate im Mittelalter. Größe, Format und Proportion von Papsturkunden in Zeiten expandierender Schriftlichkeit (11.–13. Jahrhundert), Marburg/Lahn 1996 (Elementa diplomatica, t. V), s. 40 i przypis 222.*